

SYSTÉM A STRUKTURA KOMPETENCÍ UČITELE

KUBRICKÝ Jan, ČR

Resumé

Příspěvek je věnován systému a struktuře kompetencí učitele, zejména se zaměřením na některé v České republice méně známé pojetí. Analyzuje přístupy zahraničních autorů v dané problematice a prezentuje příslušné souvislosti.

Klíčová slova: kompetence, kompetence učitele, struktura kompetence.

SYSTEM AND STRUCTURE OF TEACHER COMPETENCIES

Abstract

The paper is focuses on the system and structure of teacher competencies, focusing on some of the Czech Republic less familiar concept. The part of this article presents analysis approaches of foreign authors in the issue and presents the relevant context.

Key words: competence, competence of a teacher, structure of competencies.

1 Úvod

Popis profese učitele vyjádřením v kompetencích dle všeobecného mínění nejlépe vystihuje komplexnost a progresivnost, kterým je toto povolání charakteristické. O. Orosová (1) hovoří o konceptu využívaném v souvislosti s uplatňováním nových edukačních metod, v souvislosti s rozvojem role učitele, který facilituje, řídí proces učení žáků. Podle J. Vašutové (2) kompetence představují určité habituální oblasti nebo rámce charakterizující učitelskou profesi, která se proměňuje k vyšší složitosti a náročnosti.

V pedagogickém myšlení ČR se v kontextu profese učitele pracuje s pojmem kompetence zejména v rovině systému kompetencí, které učiteli umožňují efektivně vykonávat jeho povolání. Vzhledem k „integrovanému charakteru“ kompetencí jsou tyto dále identifikovány prostřednictvím jejich složek, které i v pojetí různých autorů zahrnují nejčastěji znalosti, dovednosti, postoje a hodnoty. V dalším textu bychom rádi na toto rozložení navázali a prezentovali některé další pojetí, zejména zahraničních autorů.

2 Struktura kompetence – obecně

Otázka „*proč vlastně uvažovat na téma struktury kompetence*“ je v případě smysluplného užívání tohoto pojmu na místě. Má-li člověk disponovat kompetencí a na základě této kompetence úspěšně jednat v různých situacích, je potřeba provést určitý rozklad této kompetence. Z hlediska základního charakterizovat, co člověk musí znát, umět, o čem by měl být přesvědčen.

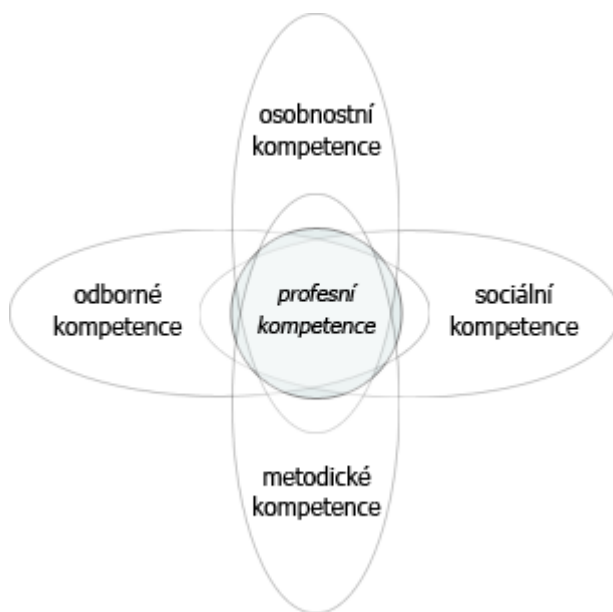
V podobném smyslu se strukturou kompetence zabýval např. O. Hausenblas (3), který v procesu projektování výuky prezentuje tzv. „*rozbalování kompetencí*“ na řadu jednotlivých složek. Citovaný autor za složky tvořící celek kompetence považuje znalosti, dovednosti a postoje. Cílem tohoto rozkládání je stanovení „*dílčích předpokladů*“, které žák musí mít, aby mohl konat činnosti dané obsahem kompetence (3).

Diskuze na téma struktury kompetence pokročila výrazně v SRN (4), (5). Tamní autoři se zabývají zejména otázkou „celkové konstrukce kompetence“ a provázanosti dílčích komponent. Zdůrazňují, že nelze opomíjet „sociální a osobnostní dimenze“ jako prvky *konstrukt* kompetence. V kompetenci jsou obsaženy tři základní oblasti – chování, poznávání a prožívání (4). Také autoři publikace (6) chování začleňují jako možnou součást kompetence a zároveň v chování spatřují projevy kompetence.

V kontextu celkové konstrukce zmiňuje E. Jung (5) kompetenci jako protkanou kvantitou a kvalitou „schémat“, které má subjekt k dispozici. Přitom se podle něj kompetence neorientuje jen na schopnosti, znalosti a dovednosti, nýbrž zahrnuje vrozené a získané, na jednání orientované způsobilosti. G. Patzold v podobném kontextu rozlišuje 4 dimenze (obecné kompetence) tvořící základ profesní kompetence (5). Uvedeme pokud možno doslovný překlad tak, jak jej uvádí E. Jung (5):

1. **Odborné kompetence** – zahrnující zvládnutí odborných znalostí, dovedností a schopností;
2. **Metodické kompetence** – přesahující rámec jednotlivých oborů – flexibilně použitelné kognitivní schopnosti, použitelné také k osvojení si nových znalostí a dovedností;
3. **Sociální kompetence** – zahrnující schopnost spolupracovat v týmu, také schopnost komunikace a kooperace v týmech rozličných sociálních struktur;
4. **Osobnostní kompetence** – dispozice člověka reflektovat nové znalosti, dovednosti a schopnosti, a na jejich základě eventuálně změnit dosud získané.

Autor upozorňuje na vzájemné ovlivňování jednotlivých dimenzí, které jsou v dané situaci s různou intenzitou uplatňovány. Dospívá k závěru, že kompetence jako taková je vždy průnikem výše uvedených dimenzí (viz. obr. 1) a je potřeba k ní takto přistupovat, obsahově ji identifikovat a operacionalizovat (5).

Obr. 1: Konstrukť profesní kompetence (5).

Dále uvedeme ve stručnosti přístup autorů R. Bader a M. Müller, který v souvislosti výuky technických předmětů prezentoval E. Jung (5). Při koncipování profesní kompetence autoři rozlišují 3 dimenze, odborné, osobnostní a sociální kompetence. Jako nedílné součásti všech tří dimenzí jsou uváděny akcenty metodické, učební a komunikativní. Podle E. Junga se původní autoři snaží o originální ztvárnění, kterým má být zdůrazněna umělost rozdělení a komplexnost konstruktů vytvářením matic – z kombinace těchto tří dimenzí (horizontálně) se třemi akcenty (vertikálně). Vznikne tak síť devíti vzájemně závislých políček (viz. tab. 1).

Profesní kompetence			
Akcenty	Dimenze		
	Odborné komp.	Osobnostní komp.	Sociální komp.
Metodické komp.	1/1	2/1	3/1
Učební komp.	1/2	2/2	3/2
Komunikativní komp.	1/3	2/3	3/3

Tab. 1: *Konstrukt profesní kompetence dle Bader/Müller (5).*

Autoři přikládají exemplární vysvětlení k jednotlivým polím. Uvedeme pouze ukázkou:

Odborné kompetence / Metodické kompetence – pole 1/1:

- rozumět vzniku vědeckých poznatků,
- vysvětlit metodický obsah,...

Odborná kompetence / Učební kompetence – pole 1/2:

- získat a členit informace,
- vyvíjet vlastní učební techniky a strategie,
- vyvíjet ochotu k celoživotnímu vzdělávání,...

Odborná kompetence / Komunikativní kompetence – pole 1/3:

- rozumět a objasnit odborné pojmy,
- pojmenovat a interpretovat obsahové cíle stanoveného obsahu,
- používat správně cizí jazyk,...

3 Struktura kompetence učitele

Přístup autorů ze SRN ke struktuře kompetence se objevuje také v souvislosti s identifikací struktury kompetencí učitele. Uplatnila jej např. O. Orosová (1), která pro potřeby dalšího vzdělávání učitelů sestavila systém (rámec) skládající se z (v orig. kompetence míněno v singuláru):

- **kognitivní kompetence** (poznatková struktura oboru studia, poznatky z filozofie, psychologie a pedagogiky);
- **sociální kompetence** (schopnosti a způsobilosti – týmová spolupráce, kooperace, tvořivého a přímého řešení konfliktů);
- **osobnostní kompetence** (schopnost sebereflexe, sebehodnocení, autoregulace);

- **kompetence v oblasti používání metod** (schopnost postupovat systematicky, flexibilně, strukturovat nové poznatky, klasifikovat nové informace, využívat metody).

Systém je autorkou označován jako konstrukt interdisciplinárního charakteru pro rozvíjení kompetence učitele. O. Orosová (1) vymezuje **kompetenci** (model kompetence) **učitele** spolupůsobením a vzájemným ovlivňováním 4 výše zmíněných obecných kompetencí. Lze na ni tedy možno pohlížet podobně jako v případě pojetí G. Patzolda (obr. 1) a kompetenci učitele určit jako průnik a vzájemné ovlivňování obecných oblastí kompetence. Můžeme tak rozvinout strukturu kompetencí učitele analýzou kognitivní, sociální, osobnostní kompetence a kompetence v oblasti používání metod. Považujeme tento přístup za výstižný a přínosný pro rozvoj pedagogického myšlení v oblasti kompetencí učitele. Bbudeme mu důkladněji věnovat pozornost v řešení disertační práce na téma kompetence učitele pro hodnocení a využití výukových www stránek.

4 Závěr

V současné době neexistuje plná shoda ve vymezení složek kompetence. Probíhají diskuze na téma rozdílnosti pojmů vědomost a znalost, analyzuje se pojem schopnost. Problematické se v dané souvislosti jeví také užívání pojmů výkon nebo kvalita. Na strukturu kompetence ovšem není nutné pohlížet vždy primárně z tohoto úhlu pohledu. Při vymezení jejich dílčích složek se můžeme inspirovat v rozkladu autorů ze SRN nebo O. Orosové, jejichž přístup zahrnuje zejména osobnostní a sociální dimenze kompetence, a je tedy úzce spojen s nositelem kompetence.

5 Literatura

1. OROSOVÁ, O. Kompetencia a jej miesto v ďalšom vzdelávaní učiteľov. In *Cesty ďalšieho vzdelávania učiteľů*. Brno : Paido, 2006. s. 26-38. ISBN 80-7315-114-6.
2. VAŠUTOVÁ, J. *Profese učitele v českém vzdělávacím kontextu*. Brno : Paido, 2004. ISBN 80-7315-082-4.
3. HAUSENBLAS, O. Modelové rozpracování klíčových kompetencí [online] - [cit. 2010-05-01]. Dostupné na WWW: <<http://www.rvp.cz/clanek/1/435>>.
4. DUISMANN, G. H. Selbst – und Sozialkompetenzen – auch eine Aufgabe für die Arbeitslehre. *Unterricht – Arbeit + Technik, Jahrgang 7*, Heft 27, s. 66. ISSN 1438-8987.
5. JUNG, E. Die Bedeutung des berufspädagogischen Kompetenzmodells für die aktuelle Kompetenzdiskussion und Gestaltung von Curricula zur arbeitsorientierten Bildung. *Unterricht – Arbeit + Technik, Jahrgang 7*, Heft 26, s. 53-56. ISSN 1438-8987.
6. VETEŠKA, J., TURECKIOVÁ, M. *Kompetence ve vzdělávání*. 1. vyd. Praha : Grada, 2008. ISBN 978-247-1770-8.

Lektoroval: Mgr. René Szotkowski, Ph.D.

Kontaktní adresa:

Jan Kubrický, Mgr.,
Katedra technické a informační výchovy,
Pedagogická fakulta UP, Žižkovo nám. 5, 771 40
Olomouc, ČR, tel. 00420 585 635 806,
e-mail: jan.kubricky@upol.cz